

Mieczysław Staniszewski

Instytut Prawa i Administracji
Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu
e-mail: mietek.staniszewski@gmail.com

Aspekt ustrojowy, ekonomiczny i prawny podatkowej kumulacji podmiotowej

STRESZCZENIE

Kumulację podatkową podmiotową można omawiać w aspekcie ustrojowym, ekonomicznym i prawnym. Na gruncie ustrojowym zasadniczą kwestią jest zgodność z konstytucją normatywnej konstrukcji podatków. Kumulacja podatkowa podmiotowa musi zatem uwzględniać postulaty sprawiedliwości podatkowej i powszechności opodatkowania. Kumulacja podmiotowa dochodów w sensie ekonomicznym związana jest natomiast przede wszystkim ze zwiększonym ciężarem podatkowym. W przypadku progresywnej skali podatkowej kumulacja powoduje przewłaszczenie większej części dochodów, ponieważ im wyższa podstawa opodatkowania, tym wyższy podatek. Z kolei aspekt prawny kumulacji podatkowej podmiotowej łączy się głównie z przestrzeganiem zasad tworzenia racjonalnego prawa podatkowego, czyli gwarantującego skuteczność opodatkowania. Realizacja świadczenia podatkowego jest bowiem możliwa tylko wtedy, gdy norma prawa podatkowego materialnego zawiera precyzyjnie określone poszczególne elementy podatku.

SŁOWA KLUCZOWE

aspekt ekonomiczny kumulacji podmiotowej, aspekt ustrojowy kumulacji podmiotowej, aspekt prawny kumulacji podmiotowej

Wprowadzenie

Kumulacja podatkowa w płaszczyźnie podmiotowej to łączenie elementów przedmiotu opodatkowania należących do różnych osób, przede wszystkim w ramach rodziny. Kumulacja podatkowa podmiotowa występuje więc przy rozstrzygnięciu przez ustawodawcę o kumulowaniu albo oddzielnym opodatkowaniu dochodów wszystkich członków rodziny pozostających we wspólnym gospodarstwie¹.

Problem kumulowania lub oddzielnego opodatkowania dochodów i przychodów wszystkich członków rodziny (prowadzących wspólne gospodarstwo domowe) jest jednak różnie

---

1 *Leksykon finansów*, red. J. Gluchowski, PWE, Warszawa 2001, s. 149.

rozwiązywany w ustawodawstwie poszczególnych państw i różnych podatkach². W dawniejszych regulacjach podatkowopravných zdecydowanie przeważała tendencja wspólnego opodatkowania dochodów rodziny. Miało to związek z przekonaniem głoszonym przez L. Trotabasa, że rodzina jest m.in. po to, aby płacić podatki³. Jego zdaniem, w każdym kraju rodzina jest podatnikiem jawnym i skrytym, utajonym i rzeczywistym, ponieważ obciążają ją zarówno podatki pośrednie, jak i bezpośrednie. Przekonanie, iż dochody rodziny powinny być kumulowane, istniało jeszcze przed II wojną światową. Później coraz częściej pojawiała się koncepcja neutralności podatkowej, rozumianej jako niedyskryminowanie podatników znajdujących się w takiej samej sytuacji ekonomicznej⁴. Również w Polsce coraz częściej głoszone były poglądy o neutralności podatkowej. W związku z tym podnoszone są również głosy o likwidacji wspólnego opodatkowania małżonków. Przeciwnicy kumulacji podmiotowej uważają, że kumulacja dochodów małżonków stanowi istotną barierę dla aktywności zawodowej kobiet, a ponadto kumulacja taka zniekształca relację między wysokością dochodów a nakładem pracy, a więc działa antymotywacyjnie⁵. Nie można się jednak zgodzić z takim poglądem, ponieważ niższe podatki mogą co najwyżej zachęcać do pracy, a nie odwrotnie, a kumulacja dochodów członków rodziny powinna mieć głównie na celu pozostawienie poza opodatkowaniem tej części dochodów, która gwarantować będzie rodzinie minimum egzystencji. O wysokości tego minimum w rodzinie decyduje liczba jej członków, niezależnie od tego, ilu z nich jest podatnikami. Można w tym miejscu za zwolennikami kumulacji dodatkowo zaznaczyć, że kumulacja usuwa dyskryminację małżeństw, w których tylko jedno z małżonków osiąga dochody, a także uniemożliwia oszustwa podatkowe, polegające na fikcyjnym rozdzielaniu dochodów pomiędzy małżonków⁶. Ze względu na osobisty charakter podatku dochodowego oraz postulaty dotyczące zdolności płatniczych i sprawiedliwości podatkowej, konieczne jest uwzględnienie stanu rodzinnego podatnika przy opodatkowaniu jego dochodów. Głównym uzasadnieniem kumulacji podatkowej podmiotowej jest jednak to, że rodzina stanowi samodzielną jednostkę organizacyjną. W związku z tym zachodzi konieczność różnicowania wysokości obciążenia rodzin stosownie do ich sytuacji ekonomicznej. Zgłaszane są jedynie wątpliwości dotyczące możliwości określenia tych różnic i wyrażenie ich za pomocą technik podatkowych⁷. Warto zauważyć, że kumulacja podatkowa jest najstarszą konstrukcją opodatkowania dochodu rodziny⁸.

W praktyce sposoby kumulowania względnie oddzielnego opodatkowania członków rodziny mogą być bardzo różne. W niektórych państwach umożliwia się wybór pomiędzy oddzielnym a wspólnym opodatkowaniem dochodu. Wybór wspólnego opodatkowania

2 M. Weralski, *Kumulacja podatkowa*, „Finanse” 1959, nr 1, s. 62.

3 L. Trotabas, *La famille devant l'impôt*, w: Z. Lassotówna, *Opodatkowanie rodziny w Polsce*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1937, s. 9.

4 A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, Wolters Kluwer, Poznań 2008, s. 160–170.

5 I. Bolkowiak, *Opodatkowanie dochodów ludności w warunkach reformy gospodarczej*, Instytut Finansów, Warszawa 1985, s. 56.

6 M. Weralski, *op. cit.*, s. 62.

7 H. Litwińczuk, *Opodatkowanie rodziny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989, s. 29.

8 W. Wójtowicz, P. Smoleń, *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 1999, s. 28.

przez małżonków będzie dokonany w formie tzw. splittingu, który polega na przypisaniu każdemu z małżonków połowy wspólnych dochodów. Przy kumulacji dochodów można także mieć na uwadze innych członków rodziny, tzn. traktować jako podmiot podatkowy gospodarstwo domowe.

Ogólnie należy powiedzieć, że o charakterze podatku decyduje przede wszystkim forma kumulacji podmiotowej lub jej wyłączenie w danym systemie podatkowym. Inne kwestie mogą ten charakter zmienić, ale tylko nieznacznie. Kumulacja podmiotowa jest zatem najistotniejsza przy konstruowaniu podatku z elementami prorodzinnymi.

1. Aspekt ustrojowy kumulacji podmiotowej dochodów

Podatki stanowią przejaw władztwa państwa, ponieważ są jednostronnie, władczo nakładane na obywateli. Każdy, kto znajdzie się w sytuacji określonej w hipotezie normy podatkowoprawnej, musi zachować się zgodnie z jej dyspozycją. Podatek dotyczy więc bezpośrednio stosunku pomiędzy państwem a obywatelem i w związku z tym ma znaczenie polityczne. O rodzaju płaconych przez obywateli podatków, a także ich konstrukcji, decyduje zatem zawsze większość parlamentarna. Oznacza to, że o rodzaju kumulacji podmiotowej, a tym samym o prorodzinnym lub antyrodzinnym podatku, stanowią przede wszystkim względy polityczne. Od woli partii politycznych mających większość w parlamencie zależy, czy kumulacja podmiotowa będzie się jednocześnie łączyła z elementami prorodzinnymi, czy też nie. Działanie każdego parlamentu musi być jednak praworzędne, tzn. zgodne z obowiązującym stanem prawnym. Prawo podatkowe, mimo iż stanowi odrębną gałąź prawa, jest elementem systemu prawnego, na szczycie którego znajduje się Konstytucja, dlatego jest ona zasadniczą podstawą normatywną podatków i tylko ona może wskazywać, jak należy interpretować postulaty sprawiedliwości podatkowej i jak należy ustanawiać sprawiedliwe podatki⁹. Zakres i formy, w jakich prawo podatkowe przewłaszcza część majątku obywatela (wkracza w sferę własności podmiotów podatkowych), muszą być zgodne z zasadami konstytucyjnymi. Należy w związku z tym powtórzyć za Trybunałem Konstytucyjnym, że prawo jest w dużym stopniu autonomiczne w stosunku do państwa jako organizacji realizującej cele polityczne i nie powinno w związku z tym służyć realizacji celów politycznych czy gospodarczych w sposób deprecjonujący rolę prawa i jego społeczną akceptację, natomiast posługiwanie się prawem jako instrumentem realizacji celów gospodarczych wymaga przestrzegania konstytucyjnych zasad tworzenia prawa¹⁰. Zdaniem TK, sytuacja gospodarcza nie może być podstawą do uchwalania ustaw niezgodnych z Konstytucją. Dotyczy to również konstrukcji podatków, która musi być zgodna z podstawowymi zasadami konstytucyjnymi. Jeżeli zatem w art. 18 Konstytucji RP postanowiono, że małżeństwo i rodzina znajdują się pod opieką i ochroną Rzeczypospolitej Polskiej, to zasada ta musi być również uwzględniana przy kumulacji podmiotowej dochodów osiąganym przez członków rodziny. Kumulacja podmiotowa przy takim przepisie konstytucyjnym powinna być wykorzystywana co najwyżej do konstruowania podatku prorodzinnego, a nie antyrodzinnego. Zastosowanie kumulacji podmiotowej do łączenia docho-

9 Por. A. Gomułowicz, J. Małecki, *op. cit.*, s. 72.

10 Orzeczenie TK z 11.02.1992 r., K 14/91.

dów członków rodziny przy progresywnym opodatkowaniu bez jednoczesnego wykorzystania przy konstruowaniu podatku systemu ulg podatkowych lub zwwyżek podatkowych, jest sprzeczne z zasadą zawartą w art. 18 Konstytucji, ponieważ zwiększa ciężar podatkowy podatników posiadających rodziny w stosunku do pozostałych członków społeczeństwa. Przepisy konstytucyjne wywierają zatem bezpośredni wpływ na stanowienie ustaw podatkowych, a jednocześnie pozwalają oceniać zgodność tych ustaw z Konstytucją. Uzasadnienie tetyczne ustaw podatkowych nie może rozmijać się z zasadami konstytucyjnymi. Inaczej mówiąc, sam fakt sprawowania władzy ustawodawczej nie może stanowić podstawy do stanowienia podatków sprzecznych z zasadami konstytucyjnymi.

Chodzi oczywiście nie o wszystkie zasady konstytucyjne, ale o wszystkie przepisy Konstytucji, które dotyczą podatków. W konstytucjach poszczególnych państw, w tym w Konstytucji RP, umieszcza się coraz szerzej zagadnienia dotyczące podatków. Z punktu widzenia kumulacji podmiotowej najistotniejszą kwestią jest respektowanie konstytucyjnej zasady równości oraz zasady zgodności z prawem. Powszechnie przyjmuje się, że pierwsza z tych zasad powinna być jednym z kanonów prawodawstwa podatkowego. Zasada równości może być jednak różnie rozumiana. I tak np. zasada *equal treatment* (równe traktowanie)¹¹. Trzeba zaznaczyć, że zasada ta była wielokrotnie przedmiotem orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego¹². W orzeczeniach tych znaleźć można stwierdzenia zgodne z doktryną nazywaną *horizontal equity* (sprawiedliwość pozioma), w myśl której podatnicy znajdujący się w podobnej sytuacji powinni być tak samo traktowani przez prawo podatkowe, tzn. podatnicy, którzy osiągają tę samą kwotę dochodu, powinni podlegać tym samym normom podatkowym. Zasada równości nie wyklucza jednak zróżnicowania opodatkowania z uwagi na stan rodzinny. Zgodnie z zasadą zdolności podatkowej (*taxable capacity*) każdy podatnik powinien płacić podatek w stosunku do swych zdolności ekonomicznych, ale z uwzględnieniem różnych warunków, w których się znajduje¹³. Zasada *taxable capacity* wykorzystywana jest w związku z tym np. jako argument do stosowania ulg z tytułu posiadania dzieci. Przy kumulacji podatkowej podmiotowej ma zatem szczególne znaczenie.

W konstytucjach nie ma jednak przepisów, które regulowałyby kwestie podatkowe z taką szczegółowością. Przepis art. 18 Konstytucji, dotyczący szczególnej ochrony rodziny, jest w związku z tym różnie rozumiany przez różne partie polityczne. Należy jednak zaznaczyć, że rozstrzygnięcia zawarte w ustawach zwykłych nie mogą być sprzeczne z ogólną linią orzecznictwa i doktryny w zakresie rozumienia zasady równości w prawie podatkowym. Jeżeli zatem zasada *taxable capacity* stanowi, iż równość podatkowa nie wyklucza stosowania ulg z tytułu posiadania dzieci, to nie ma przeszkód konstytucyjnych, aby jedną z form ochrony rodziny był system ulg podatkowych uwzględniających sytuację rodzinną podatnika. Należy także zaznaczyć, że współczesna teoria neutralności zakłada już tylko względną neutralność podatków. Zwolennicy neutralności podatkowej twierdzą obecnie, że cel fiskalny podatków jest celem zasadniczym, ale nie wyłącznym¹⁴. Tak więc równość

11 *Międzynarodowy słownik podatkowy*, red. S.M. Lyons, PWE, Warszawa 1997, s. 174.

12 Orzeczenia TK: z 9.04.1991 r., U9/90; OTK 1991/1/9 z 16.02.1993 r., K13/92; z 27.06.1995 r., K4/94.

13 *Międzynarodowy słownik podatkowy...*, s. 248.

14 P.M. Gaudement, J. Molinier, *Finanse publiczne*, przeł. W. Kisiel, PWE, Warszawa 2000, s. 423.

w prawie podatkowym akceptuje odmienne opodatkowanie według ekonomicznej zdolności płatniczej¹⁵. Skoro zaś na sytuację ekonomiczną ma istotny wpływ stan rodzinny podatnika, wprowadzenie elementów prorodzinnych do konstrukcji podatków jest zgodne z konstytucyjną zasadą równości.

Zasada zgodności z prawem na gruncie prawa podatkowego oznacza, że nie ma podatku bez prawa powszechnie obowiązującego. Dotyczy to nie tylko samego podatku, ale również poszczególnych konstrukcji podatku. Źródłami prawa powszechnie obowiązującego – zgodnie z art. 87 Konstytucji RP – są wyłącznie: konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia. Ponadto źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego. Podatki nie mogą być zatem stanowione poprzez wydanie uchwały Rady Ministrów oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów i poszczególnych ministrów, ponieważ zgodnie z Konstytucją zawierają one przepisy prawa wewnętrznego. Dlatego interpretacje czy zalecenia Ministra Finansów nie mogą wpływać na zakres obciążeń podatkowych. Co więcej, Konstytucja w art. 217 wyklucza możliwość nakładania podatków, określania podmiotów, przedmiotów opodatkowania, a także zasad przyznawania ulg i umorzeń oraz kategorii podmiotów zwolnionych od podatku, w drodze niższych aktów prawnych niż ustawa, a więc granica ingerencji państwa w tych kwestiach jest wyznaczona wyłącznie przez parlament.

W konstytucjach różnych państw kwestie podatkowe są różnie ujmowane, jeśli chodzi o treść merytoryczną oraz szczególność¹⁶. Jednak w konstytucjach państw Europy Zachodniej znajdują się postanowienia, że państwo jest władne nakładać i ściągać podatki. Konstytucja nie powinna być bowiem zbiorem deklaracji, ale zbiorem praw i obowiązków¹⁷. Należałoby zatem w polskiej Konstytucji wyraźnie określić, na czym, na gruncie prawa podatkowego, powinna polegać szczególna ochrona rodziny. Mimo żywej dyskusji dotyczącej tych kwestii, do Konstytucji RP nie wprowadzono zbyt szerokiej regulacji podatkowej, jednak jest pod tym względem lepsza od tej z 1952 r. Do takich istotnych zmian należy zaliczyć m.in. wykluczenie szybkiej ścieżki legislacyjnej do ustaw regulujących kwestie podatkowe.

Chcąc zatem na trwałe wprowadzić podatek z elementami prorodzinnymi z uwzględnieniem kumulacji podmiotowej, należałoby wprowadzić stosowne regulacje prawne wprost do Konstytucji. Ogólne stwierdzenie o szczególnej ochronie rodziny pozwala bowiem typowo neutralne lub wręcz antyrodzinne rozwiązania przedstawiać jako zgodne z Konstytucją, np. propozycję likwidacji wspólnego opodatkowania małżonków.

2. Aspekt ekonomiczny kumulacji podmiotowej dochodów

Kumulacja podmiotowa dochodów w sensie ekonomicznym związana jest przede wszystkim ze zwiększonym ciężarem podatkowym. Podatek z ekonomicznego punktu widzenia to forma przewłaszczenia na rzecz państwa lub związku publicznoprawnego – od podmio-

15 Por. A. Gomułowicz, J. Małecki, *op. cit.*, s. 84–86.

16 N. Gajl, *Skarb Państwa*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996, s. 49.

17 J. Gluchowski, *Teoretyczne przesłanki podatku oraz systemu podatkowego w Polsce*, „Glosa” 1995, nr 1, s. 5.

tów im podporządkowanych – części ich przychodów, dochodów lub majątku. Kumulacja podmiotowa dochodów przy progresywnym opodatkowaniu powoduje, że przewłaszczeniu podlega większa część dochodów niż w przypadku, gdy odrębnie byłyby opodatkowane dochody podlegające kumulacji. Zakres przewłaszczenia nie może być jednak dowolny, ponieważ musi uwzględniać zdolność płatniczą. W aspekcie ekonomicznym kumulacja podmiotowa dochodów łączy się zatem ściśle z określeniem udziału poszczególnych podatników w dochodzie narodowym. Podział wytworzonego dochodu narodowego (bogactwa) zawsze był zaś najdrażliwszym problemem, z jakim musiała się uporać władza i ekonomiści. Ekonomiści od dawna stawiają sobie pytanie, w jaki sposób – z najlepszym skutkiem – powinny być rozdzielone istniejące w ograniczonym zakresie zasoby pomiędzy różne podmioty oraz konkurencyjne cele¹⁸. W tym celu wykorzystuje się podatki, a ściślej mówiąc, wprowadza się do konstrukcji podatku rozwiązania, w tym kumulację podatkową, pozwalające modyfikować skutki pierwotnego podziału dochodu narodowego. Przez system podatkowy dokonuje się zatem wtórny podział tego dochodu. Przejmowanie dochodu w formie podatków służy bowiem nie tylko realizacji zadań związanych z bezpieczeństwem obywateli, wymiaru sprawiedliwości itp., ale także zadań z zakresu polityki społecznej i gospodarczej (uzyskanie środków na wypłatę różnego rodzaju zasiłków, zapomóg oraz subwencji, dotacji itd.). Dlatego prawodawca, ustalając obowiązek podatkowy, powinien jednocześnie wskazać miernik, według którego należy rozkładać ciężar podatkowy¹⁹. Szczególnie ważne jest ustalenie takiego miernika w przypadku opodatkowania dochodów rodziny. Każdy podatek obniża bowiem poziom życia obywateli, co szczególnie musi odczuć rodzina opodatkowana podatkiem progresywnym od skumulowanych dochodów osiągniętych przez członków rodziny.

Cechą charakterystyczną zdolności finansowo-prawnej jest jej ekonomiczny charakter²⁰. Dlatego czynnik ekonomiczny przy kumulacji podmiotowej dochodów musi być szczególnie brany pod uwagę. Przyjęcie założenia, że państwo ze względów społecznych ma prowadzić politykę prorodzinną także w sferze podatkowej, wymaga wdrożenia w konstrukcji podatku rozwiązań umożliwiających podatnikowi mającemu rodzinę chociaż częściowe zrekompensowanie wydatków, które ponosi na jej utrzymanie (np. przez system ulg lub odliczeń). Każde źródło podatku ma swoje granice wydajności fiskalnej, których w żadnym przypadku nie powinno się przekraczać, ponieważ prowadzi to do degradacji prawa i gospodarki. Powszechnie krytykowane są wszelkie przypadki zastępowania praw ekonomicznych prawem stanowionym²¹. Nie oznacza to jednak, że w konstrukcji podatku dochodowego od osób fizycznych nie powinno się uwzględniać aspektów socjalnych²². Kumula-

18 U. Szubert-Zarzeczny, *Relacje ekonomia–polityka w nowożytnej myśli ekonomicznej*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2001, s. 8–10.

19 A. Gomułowicz, J. Małecki, *op. cit.*, s. 84–86.

20 K. Jandy-Jedrośka, *Związki prawa finansowego z prawem administracyjnym*, w: *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. I, *Instytucje ogólne*, red. M. Weralski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1982, s. 499.

21 Por. A. Komar, *Prawo a gospodarka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1982, nr 4, s. 26 i n.; W Łączkowski, *Prawo a gospodarka*, „Palestra” 1982, nr 11, s. 90–91; A. Kostecki, *Gospodarcze implikacje ustawodawstwa podatkowego*, w: *Studia z prawa gospodarczego i handlowego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Stanisława Włodyki*, red. W. Pyziół, Dom Wydawnictw Naukowych, Kraków 1996.

22 A.H. Nowak, *Opodatkowanie dochodów rodziny*, „Monitor Podatkowy” 1995, nr 111, s. 324.

cja podmiotowa jako zagadnienie techniki podatkowej powinna zatem być rozpatrywana przede wszystkim z uwzględnieniem skutków ekonomicznych po stronie podmiotu, którego ona dotyczy, szczególnie gdy podmiot ten ma na utrzymaniu rodzinę. W tym ostatnim przypadku oceniana powinna być sytuacja ekonomiczna rodziny. U podłoża konstrukcji kumulowania dochodów rodziny leży bowiem założenie, że podmiotem podatku jest rodzina. Również w przypadku konstrukcji rozszczępienia podatkowego dochodu rodziny zakłada się, że podmiotem podatku w sensie ekonomicznym jest rodzina²³. Kumulacja podmiotowa z uwagi na jej istotę (ma sens wyłącznie przy opodatkowaniu progresywnym) jest wykorzystywana przede wszystkim w celu osiągnięcia celu fiskalnego. Coraz częściej słychać jednak głosy, że prawidłowy rozwój (szybki rozwój gospodarczy) może zapewnić jedynie obniżenie podatków.

Obniżenie podatku służy nie tylko tym, którzy osiągają wysokie dochody, ale również najbardziej niefortunnym grupom społecznym, ponieważ szybki rozwój gospodarczy (spowodowany obniżką podatków) gwarantuje miejsca pracy większej grupie społeczeństwa. Ponadto, obniżenie ciężarów podatkowych nie musi oznaczać zmniejszenia wpływów budżetowych z tytułu podatku. Przykładem może być tutaj wzrost gospodarczy i wzrost wpływów budżetowych w wyniku polityki prowadzonej przez M. Thatcher w Wielkiej Brytanii oraz R. Reagana w Stanach Zjednoczonych Ameryki, w której jednym z głównych elementów było obniżenie podatków, szczególnie dochodowych. Według założeń tej polityki, efektywność ekonomiczną może zapewnić przede wszystkim zmniejszenie rozmiarów opodatkowania, ponieważ przyczynia się ono do ograniczenia gospodarki nielegalnej²⁴.

Z ekonomicznego punktu widzenia kumulacja podmiotowa dochodów nie powinna być zatem wykorzystywana do celów fiskalnych ani do redystrybucji dochodu narodowego. Jak już bowiem stwierdzono, prawo stanowione nie powinno zastępować praw ekonomii, ponieważ szkodzi to zarówno prawu, jak i gospodarce. Należy się również zgodzić z poglądem, że likwidowanie zbyt dużych różnic w zamożności obywateli powinno się odbywać na drodze legalno-ekonomicznej, a nie podatkowej²⁵. Podatki nie są bowiem najlepszym instrumentem rozdysponowania dochodu narodowego. Państwo powinno za ich pomocą wpływać na wtórny podział dochodu narodowego, ale tylko w ograniczonym zakresie, a mianowicie w celu zapewnienia minimum socjalnego lub minimum egzystencji. Podstawę podziału dochodu w gospodarce rynkowej stanowi bowiem wkład w jego tworzenie. Potrzeby obywateli mają natomiast jedynie uzupełniające znaczenie, ponieważ to kryterium podziału ma uzasadnienie tylko w takim zakresie, w jakim jest niezbędne, aby słabszym grupom społecznym zapewnić godne warunki życia. Możliwość wpływania państwa na podział dochodu jest zaś różnorodna – niekoniecznie przez system podatkowy. Podatki powinny przede wszystkim służyć gromadzeniu przez państwo środków zasilających dochody budżetowe. I choć podatki pełnią również inne funkcje, m.in. ekonomiczną (gospodarczą) oraz społeczną, nie zmienia to faktu, że główną ich funkcją jest funkcja fiskalna. Z uwagi jednak na różnorodność funkcji realizowanych przez podatki, często dochodzi do konfliktów między nimi, co wymaga gradacji funkcji, tzn. uporządkowania ich we-

23 Por. *Leksykon finansów*, PWE, Warszawa 2001, s. 161.

24 Por. U. Szubert-Zarzczyński, *op. cit.*, s. 151.

25 Por. L. Biliński, *Studia nad podatkiem dochodowym – szkic krytyczny*, t. 1, Gubrynowicz we Lwowie, Lwów 1870, s. 54–69.

dług ważności. Na ogół przeważa pogląd, że przede wszystkim należy realizować funkcję fiskalną, a ograniczyć funkcje pozafiskalne, ponieważ cele ekonomiczne i społeczne można realizować innymi środkami, natomiast w funkcji fiskalnej podatków nie można zastąpić²⁶. Na przykład funkcję redystrybucyjną podatków można zastąpić przez określenie kwoty najniższego wynagrodzenia i emerytury (renty) na poziomie minimum egzystencji lub minimum socjalnego.

Kumulacja podmiotowa powinna być natomiast wykorzystana do zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego rodzin. System podatkowy, który jednakowo traktuje małżonków bezdzietnych i tych z dziećmi, szczególnie z dziećmi nieuzyskującymi dochodów, przyczynia się do ubóstwa rodzin. Z taką sytuacją mamy do czynienia szczególnie wtedy, gdy progi podatkowe (jak to ma miejsce w Polsce) są ustalone na bardzo niskim poziomie. Wykorzystanie konstrukcji podatków dla zapewnienia bezpieczeństwa ekonomicznego rodzinie potrzebne jest również z tego względu, że w wyniku transformacji ustrojowej i gospodarczej nastąpił regres infrastruktury społecznej, dokonujący się na skutek wycofywania się państwa oraz zakładów pracy z finansowania kosztów jej funkcjonowania²⁷. W związku z tym wzrasta udział rodzin w ponoszeniu kosztów opieki nad dziećmi, który powinien być rekompensowany w inny sposób. Najlepszym i jednocześnie najtańszym sposobem jest pozostawienie większej części dochodu wypracowanego przez członków rodziny na potrzeby tej rodziny. Wykorzystana w tym celu może być kumulacja podmiotowa dochodów członków rodziny z jednoczesnym zastosowaniem jednostki podatkowej (*tax unit*)²⁸, przez łączenie dochodów osób fizycznych przy zastosowaniu różnych kryteriów, np. ze względu na stan rodzinny, stan cywilny lub stan faktyczny (prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego itp.).

Istotnym czynnikiem kształtującym strukturę podatków jest zdolność płatnicza, która ściśle łączy się z postulatem sprawiedliwego opodatkowania. W celu sprawiedliwego rozłożenia ciężarów podatkowych nie wystarczy zaś porównanie jedynie dochodów podatników, trzeba brać również pod uwagę ich wiek, stan zdrowia, płeć, stan rodzinny itp. Wszystkie te okoliczności mogą być brane pod uwagę przy wykorzystaniu w konstrukcji podatku kumulacji podmiotowej z zastosowaniem jednostki podatkowej (*tax unit*). Chociaż nie jest to łatwe, z przyczyn ekonomicznych i społecznych należałoby taką konstrukcję podatku wprowadzić do polskiego systemu podatkowego.

Wbrew pozorom, pozostawienie większej części dochodu podatnikowi nie oznacza, że wpływy do budżetu się zmniejszą, ponieważ zmieniają się jedynie struktury strumieni finansowych płynących z systemu podatkowego. Podatek dochodowy nie jest bowiem jedynym podatkiem, jaki płacą podatnicy, a ci, którym system pozostawi większą część dochodu, jedynymi podatnikami. Zwiększenie części dochodu pozostawionego podatnikowi skutkuje zwiększonymi wpływami z podatków konsumpcyjnych (np. podatku od towarów i usług) oraz z tego samego podatku, ale od innych podatników. Podatnik, któremu pozostawiono większą część dochodu po opodatkowaniu, uzyskane w ten sposób środki

26 Por. S. Dolata, *Podstawy wiedzy o podatkach i polskim systemie podatkowym*, Wolters Kluwer, Opole 1999, s. 54–58.

27 *Rodzina polska – warunki bytu i funkcjonowanie w świetle badań instytutu gospodarstwa społecznego w latach 1994–1998*, red. W. Rakowski, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2000, s. 15–18.

28 Por. *Międzynarodowy słownik podatkowy...*, s. 483–484.

przeznacza na zakup towarów i usług, co łączy się z powstaniem obowiązku podatkowego po każdej stronie zawieranych umów. Za takim rozwiązaniem przemawiają zatem również względy ekonomiczne. Według ekonomii podażowej istnieje bowiem optymalna stopa opodatkowania, która powoduje wzrost dochodów budżetowych, nie obniżając jednocześnie aktywności gospodarczej. Ustalenie wysokości stopy podatkowej jest jednak zadaniem polityków, ponieważ znają oni stopień i rozkład napięć społecznych²⁹.

Aspekt ekonomiczny kumulacji podmiotowej dochodów należy ponadto rozważyć pod kątem przezucalności podatków. W przypadku wartościowego określania podstawy opodatkowania podatek oddziałuje bowiem na ceny, a to oznacza możliwość przerzucenia podatku na nabywcę towaru lub usługi. Zatem im większy podatek w wyniku kumulacji podmiotowej, tym wyższe kwoty podatków będą przerzucane na konsumentów, pracowników itp.

3. Aspekt prawny kumulacji podmiotowej dochodów

Podatek w swej koncepcji uwzględnia nie tylko aspekt ekonomiczny, ale również prawny. Przełożenie tej koncepcji na język przepisów prawnych jest niezwykle trudne i skomplikowane. Wiąże się ono bowiem z przestrzeganiem zasad tworzenia racjonalnego prawa podatkowego, ponieważ jedynie kierowanie się tymi zasadami decyduje o skuteczności opodatkowania. Precyzyjne określenie elementów konstrukcji podatku, a więc również podstawy opodatkowania, stanowi główne zadanie ustawodawcy, ponieważ w sensie prawnym elementy te wyznaczają granicę opodatkowania. O tym, jak trudne jest to zadanie, świadczy stan polskiego ustawodawstwa oraz liczba sporów przed sądami administracyjnymi. Realizacja świadczenia podatkowego jest bowiem możliwa tylko wtedy, gdy norma prawa podatkowego materialnego zawiera precyzyjnie określone elementy podatku. Jednocześnie jednak istnieje możliwość różnorodnego kształtowania poszczególnych elementów podatku, a w szczególności podstawy opodatkowania³⁰. W tym zakresie głoszone są różne koncepcje – od pomysłów, aby podatek w tej samej wysokości obciążał podatników niezależnie od osiągniętych dochodów, po zastosowanie progresywnego podatku. Spory, jakie w tej materii się toczą, mają różne podłoże, częściej jednak polityczne niż prawne. Spór o kształt podatku, a co za tym idzie, także kumulacji podatkowej, jest zatem w zasadzie sporem politycznym. Zawsze jednak o kształcie podatku, a więc również kumulacji podmiotowej, decyduje aspekt prawny. Od tego, jak zostanie zbudowana norma podatkowopravna, zależy kształt podatku. Opodatkowanie według specjalnych zasad (poprzez kumulację) dochodów małżonków, osób samotnie wychowujących małoletnie dzieci, a także całej rodziny, jest uzależnione od kształtu przepisów podatkowych. Publicznoprawny charakter podatku związany jest z tym, że prawo do kształtowania samego podatku oraz jego poszczególnych elementów jest atrybutem władzy państwowej. Obowiązek obliczenia i zapłacenia podatku – niezależnie od jego konstrukcji – na rzecz państwa, jest elementem władczości. Zatem bez względu na to, jak niesprawiedliwy w ocenie podatnika byłby podatek, ma on obowiązek

29 Por. U. Szubert-Zarzeczny, *op. cit.*, s. 152.

30 Por. A. Kostecki, *Elementy konstrukcji instytucji podatku*, w: *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. III, *Instytucje budżetowe*, red. M. Weralski, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Wrocław–Warszawa 1985, s. 155.

go zapłacić. Ustawodawca powinien być jednak racjonalny. Nie powinien tworzyć prawa, które jest szkodliwe dla samego podatnika, jak i dla państwa. Tworzenie prawa powinno odbywać się według określonych reguł, przy czym chodzi tu zarówno o ogólne zasady techniki legislacyjnej, jak i zasady odnoszące się do meritum regulacji prawnej, które są zazwyczaj wytworem doktrynalnym. W polskiej doktrynie prawa podatkowego zasady tworzenia prawa podatkowego sformułował B. Brzeziński. Jego zdaniem, obserwacja praktyki funkcjonowania prawa podatkowego pozwala sformułować następujące zasady: zasadę ustawowej regulacji podatków; zasadę ochrony źródła podatków; zasadę respektowania praw i prawidłowości ekonomicznych jako granic regulacji podatkowoprawnych; zasadę przewidywania długookresowych i krótkookresowych skutków regulacji podatkowoprawnych; zasadę ograniczenia wpływu deprecjacji pieniądza na trwałość regulacji podatkowoprawnych; zasadę płynności zmian obciążeń podatkowych oraz zasadę ochrony interesu finansowego państwa³¹.

Z punktu widzenia kumulacji podmiotowej dochodów, najistotniejsze znaczenie ma zasada respektowania praw i prawidłowości ekonomicznych jako granic regulacji podatkowoprawnych. Prawo podatkowe jest bowiem ściśle związane z prawami ekonomicznymi i w związku z tym konstrukcja podatku, a więc również podstawa opodatkowania, musi liczyć się z tymi prawami. Sprzeczność konstrukcji podatkowoprawnych z prawami i prawidłowościami ekonomicznymi może przynieść skutki odwrotne od zamierzonych. Konstrukcja kumulacji podmiotowej dochodów nie może zatem prowadzić do wypaczenia obowiązującej w gospodarce rynkowej zasady, że rozdziału dochodu narodowego dokonuje się przede wszystkim według kryterium przyczynienia się do jego wytworzenia. Jednak nie sama kumulacja sprawia, iż ta zasada będzie wypaczona, ale połączenie kumulacji z innymi elementami konstrukcji podatku. Zaprzeczeniem tej zasady będzie przede wszystkim przyjęcie w konstrukcji podatku kumulacji podatkowej podmiotowej z jednoczesnym zastosowaniem stawek progresywnych, ale bez uwzględnienia stanu rodzinnego, wieku itp.

W tym miejscu należy ponadto zwrócić uwagę na dwie zasady podatkowe sformułowane przez A. Smitha i A. Wagnera, a mianowicie zasadę powszechności i zasadę równości opodatkowania. Nie jest to jednak zagadnienie prawne, a polityczne, ponieważ o prawnym kształcie norm podatkowych decyduje większość polityczna w parlamencie, natomiast powinny decydować przede wszystkim prawa i prawidłowości ekonomiczne. Potrzeby budżetu oraz względy społeczne przy tworzeniu norm podatkowoprawnych powinny być uwzględniane jedynie w takim zakresie, w jakim nie są sprzeczne z prawami ekonomicznymi. Za takim tworzeniem prawa opowiada się również doktryna. Problem jednak w tym, że różne szkoły ekonomiczne mają różne spojrzenie na wpływ podatków na życie gospodarcze.

Aspekt prawny kumulacji podmiotowej dochodów należy ponadto rozważyć pod kątem przeczalności podatków. Jak już zaznaczono przy omawianiu aspektu ekonomicznego, w przypadku wartościowego określania podstawy opodatkowania podatek oddziałuje na ceny, a to łączy się z przerzucaniem podatku na pracowników, konsumentów itp. Nie zawsze więc ten, kto płaci podatek, jest jednocześnie podatnikiem³². Należy zaznaczyć, że przeczalność podatków jest zjawiskiem legalnym, zgodnym z prawem. Państwo może

31 B. Brzeziński, *Prawo podatkowe*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, Toruń 2000, s. 48–51.

32 A. Gomułowicz, *Przerzucalność podatku obrotowego w PRL*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1988, s. 23.

temu przeciwdziałać jedynie poprzez decyzje sprzeczne z prawami ekonomicznymi, np. przez wprowadzenie cen urzędowych. W gospodarce rynkowej nie stosuje się jednak takich praktyk. Oznacza to, że zastosowanie w normie prawnej kumulacji podmiotowej dochodów w celu zwiększenia ciężaru podatkowego najbogatszych kończy się na ogół płaceniem wyższych podatków przez tych najbiedniejszych. Nie ma bowiem sposobu prawnego (szczególnie w państwie o gospodarce rynkowej), aby przeciwdziałać przerzucalności podatku.

Z prawnego punktu widzenia zastosowanie kumulacji podmiotowej może prowadzić do powstania odrębnego podmiotu podatkowego. W przypadku kumulacji podmiotowej możliwe są bowiem trzy sytuacje. Po pierwsze, podmiotowość może uzyskać rodzina lub małżonkowie jako całość (w zależności od zakresu kumulacji podmiotowej dochodów członków rodziny). Po drugie, podmiotem podatkowym może pozostawać każda z osób, której dochody podlegają kumulacji. W takim przypadku na każdego z członków rodziny przypada część podatku obliczonego od skumulowanych dochodów. Po trzecie wreszcie, podmiotem podatkowym pozostanie jeden z członków rodziny (określany często w prawodawstwie głową rodziny³³).

Omawiając aspekt prawny w kumulacji podmiotowej, należy ponadto zwrócić uwagę na przymusowy charakter podatków, a w szczególności na egzekwowanie podatków, które w swej konstrukcji opierają się na kumulacji podatkowej. Innymi słowy, kto z prawnego punktu widzenia będzie podmiotem obowiązany z tytułu podatku. Należy tu przypomnieć, że podmiot obowiązany z tytułu podatku to nie to samo, co podmiot podatkowy. Podmiot podatkowy bowiem to element konstrukcji podatku, a podmiot obowiązany z tytułu podatku jest stroną istniejącego już stosunku prawnego. Zagadnieniem do rozstrzygnięcia pozostaje odpowiedź na pytanie, komu w przypadku kumulacji podmiotowej będzie przysługiwała zdolność prawna w zakresie zobowiązania podatkowego. Trudność polega na tym, że przepisy części ogólnej prawa podatkowego nie posiadają (na wzór prawa cywilnego) katalogu podmiotów stosunku podatkowoprawnego. Ordynacja podatkowa, podobnie jak poprzednio obowiązująca ustawa o zobowiązaniach podatkowych, określa jedynie ogólnie, że za podatnika uznaje się osobę fizyczną, osobę prawną oraz jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, jeżeli na mocy odrębnych ustaw podlegają obowiązkowi podatkowemu. Przepisy te mają zatem charakter blankietowy, ponieważ odsyłają do innych ustaw³⁴.

Można w tej sytuacji przyjąć, że obowiązująca w podatku dochodowym zasada powszechności opodatkowania wskazywałaby na każdą osobę fizyczną jako na podmiot obowiązany do zapłaty podatku od osiąganych przez niego globalnych dochodów³⁵. W rozważanej sytuacji chodzi jednak o szczególny przypadek, a mianowicie o ustalenie podmiotu odpowiedzialnego za zapłatę podatku, gdy ustawodawca dopuszcza kumulację dochodów dwóch podmiotów (lub więcej niż dwóch). Z ordynacji podatkowej wynika, że odpowiedź na to pytanie powinna zawierać ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych. W ustawie tej określono jednak tylko przesłanki wspólnego opodatkowania dochodów małżonków

33 W polskim powszechnym podatku dochodowym z 1920 r. przyjęto, że podmiotem podatkowym jest głowa rodziny, mimo iż ciężar na niej podatek był obliczany od skumulowanych dochodów wszystkich członków rodziny.

34 Por. A. Nita, *Stosunek prawnopodatkowy*, Zakamycze Kantor Wydawniczy, Kraków 1999, s. 28.

35 H. Litwińczuk, *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Wolters Kluwer, Warszawa 2000, s. 78.

oraz ich małoletnich dzieci, ale nie unormowano, kto w takim przypadku jest obowiązany z tytułu podatku tego typu. Odpowiedzi na to pytanie należy w związku z tym szukać w całościach przepisów prawa podatkowego regulujących kwestie odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe.

Odpowiedzialność jest terminem wieloznacznym. Nie wdając się jednak w szczegółowe rozważania dotyczące tej kwestii, należy stwierdzić, że według dominującego poglądu odpowiedzialność prawna łączy się z ujemnymi następstwami prawnymi, przewidzianymi dla jakiegoś podmiotu w związku ze ziszczeniem się pewnych zdarzeń kwalifikowanych negatywnie przez system prawny. Negatywne następstwa niewykonania zobowiązania podatkowego nie polegają tylko na pogarszaniu pozycji prawnej podatnika. Ustawodawca wprowadza w takich okolicznościach możliwość powstania innych negatywnych zjawisk, polegających na powstaniu zobowiązań innych jeszcze podmiotów, ogólnie określanych jako osoby trzecie. Pojęcie podmiotu obowiązującego z tytułu podatku jest zatem bardzo szerokie.

Podatnik jako osoba, na którą ustalono zobowiązanie podatkowe, jest obowiązany bezpośrednio i w pierwszej kolejności wykonać to zobowiązanie. Na nim bowiem głównie ciąży obowiązek zapłacenia podatku. Podatnik bierze udział w postępowaniu podatkowym i ma określony udział (zabezpieczony przepisami Ordynacji podatkowej) w kształtowaniu zobowiązań podatkowych. Należy tu zaznaczyć, że wyłącznie w stosunku do podatnika wydawana jest decyzja w sprawie ustalenia zobowiązania podatkowego, z którą łączy się jednocześnie jego odpowiedzialność. Natomiast w stosunku do pozostałych podmiotów, w tym również w stosunku do płatnika i inkasenta, decyzja wydawana przez organ podatkowy dotyczy jedynie ich odpowiedzialności za zobowiązania podatkowe. Zgodnie z art. 26 Ordynacji podatkowej, podatnik odpowiada całym swoim majątkiem za wynikające ze zobowiązań podatkowych podatki. Odpowiedzialność podatnika jest zawsze najszersza, ponieważ jest on dłużnikiem w stosunku prawnym ze zobowiązania podatkowego. Oznacza to, że organ podatkowy może kierować egzekucję do wszystkich rzeczy będących własnością podatnika oraz przysługujących mu praw majątkowych.

Ustawodawca w sposób szczególny uregulował jednak odpowiedzialność małżonka niebędącego podatnikiem, jeżeli między małżonkami ustrój majątkowy małżeński oparty jest na wspólności majątkowej. Małżonek ponosi z mocy prawa, tzn. bez konieczności wydawania decyzji, odpowiedzialność z majątku wspólnego za zobowiązania podatkowe podatnika. Odpowiedzialność podatnika pozostającego w związku małżeńskim, zgodnie z art. 29 Ordynacji podatkowej, obejmuje bowiem nie tylko majątek odrębny, ale również majątek wspólny podatnika i jego małżonka³⁶. Odpowiedzialność majątkiem wspólnym za wszystkie zobowiązania podatkowe małżonka trwa również – w myśl § 2 cytowanego wyżej przepisu – po ograniczeniu, zniesieniu, wyłączeniu lub ustaniu wspólności majątkowej, jeżeli zobowiązania podatkowe powstały przed dniem:

- zawarcia umowy o ograniczeniu lub wyłączeniu ustawowej wspólności majątkowej,
- zniesienia wspólności majątkowej prawomocnym orzeczeniem sądu,

36 Trzeba stwierdzić, że ten swoisty automatyzm odpowiedzialności jest niekonstytucyjny, ponieważ współmałżonek podatnika nie jest stroną i nie może wpływać na wysokość podatku egzekwowanego z jego majątku. Por. B. Brzeziński, *Ordynacja podatkowa*, „Przegląd Podatkowy” 1997, nr 1, s. 3.

- ustania wspólności majątkowej w przypadku ubezwłasnowolnienia małżonka,
- uprawomocnienia się orzeczenia sądu o separacji.

Powyższe zasady stosuje się odpowiednio do płatnika oraz inkasenta.

W pierwotnym brzmieniu ordynacja podatkowa nie wskazywała jednoznacznie, kto był obowiązany z tytułu podatku w sytuacji, gdy małżonkowie zdecydowali się opodatkować swoje dochody. Jedynie z faktu, iż zgodnie z art. 6 ust. 2 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych³⁷ podatek ustalany jest na imię obojga małżonków, można więc było wyciągnąć wniosek, że odpowiedzialność z tytułu zobowiązania wynikającego z zeznania ciąży zarówno na mężu, jak i na żonie. Jak bowiem stwierdzono, zgodnie z wolą ustawodawcy podatnik w pierwszej kolejności ponosi ekonomiczny ciężar podatku. Oznaczało to, że oboje małżonkowie powinni być obowiązani z tytułu zadeklarowanego przez nich podatku. Skutek taki był następstwem wniosku o wspólne opodatkowanie. Nie zmienia to jednak faktu, że kumulacja podatkowa z prawnego punktu widzenia nastroczała trudności interpretacyjnych z uwagi na brak jednoznacznej regulacji prawnej. Dopiero w 2003 r. została wprowadzona do ordynacji podatkowej regulacja (do art. 92 dodano § 3), zgodnie z którą małżonkowie opodatkowani łącznie od sumy swoich dochodów na podstawie odrębnych przepisów ponoszą solidarną odpowiedzialność za zobowiązania podatkowe oraz solidarna jest ich wierzytelność o zwrot nadpłaty podatku od sumy dochodów małżonków. Natomiast w myśl § 3a wprowadzonego do ustawy od 1.01.2016 r., w razie śmierci jednego z małżonków, o których mowa w § 3, drugi z małżonków ponosi odpowiedzialność za zobowiązania podatkowe oraz przysługuje mu wierzytelność o zwrot nadpłaty podatku.

Podsumowanie

Ekonomiczna istota podatku polega na przejmowaniu części dochodu narodowego na potrzeby aparatu władzy, w celu realizacji jego zadań. Dlatego nie można zapominać o treści społeczno-ekonomicznej podatków. Nie bez znaczenia jest tutaj fakt, że elementy konstrukcji podatku są elementami normy podatkowoprawnej, co oznacza, że o charakterze podatku decyduje wyłącznie ustawodawca. Może on zatem nadać określony charakter podatkowi, odpowiadający głównym założeniom Konstytucji, np. wprowadzić do konstrukcji podatku elementy prorodzinne, uwzględniające zasadę sprawiedliwości podatkowej, nie niwecząc jednocześnie podstawowego celu podatku, a mianowicie funkcji fiskalnej. Podatki są bowiem tradycyjnym instrumentem regulowania udziału ludności w dochodzie narodowym. Istotne jest również, że zasadzie sprawiedliwości podatkowej najbardziej odpowiada podatek dochodowy.

Głoszony jest również pogląd, że podatki powinny być neutralne, a stan rodziny, wiek, stan zdrowia itp. nie powinny być brane pod uwagę przy ich konstruowaniu. Tak postawiona teza jest fałszywa, ponieważ fakt, iż podatnicy osiągają formalnie takie same dochody, nie oznacza, że ich sytuacja finansowa jest taka sama. Charakterystyczne jest jednak to, że zwolennicy neutralności podatkowej nie wykluczają możliwości stanowienia

37 DzU z 2016 r., poz. 2032 z późn. zm.

podatków z elementami prorodzinnymi. Zasada równości podatkowej wymaga bowiem uwzględnienia różnej sytuacji rodzinnej podatnika, a nie porównywania wysokości osiągniętych dochodów.

Szczególnie krytycznie należy ocenić zasady łączenia dochodów małoletnich dzieci z dochodami rodziców. Zasada ta jest na ogół uznawana za szczególnie fiskalne działanie polskiego ustawodawcy, ponieważ prowadzi do wyższego opodatkowania rodziny. Nasuwa się natychmiast wniosek, że tak skonstruowany podatek nie jest podatkiem sprawiedliwym. Wymaga to podkreślenia szczególnie w sytuacji, kiedy Polska jest już w pełni demokratycznym państwem, a demokracja jest przesłanką stanowienia sprawiedliwych praw podatkowych. Kumulacja dochodów małoletnich dzieci z dochodami rodziców – według zasad określonych w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych – narusza zasadę równości opodatkowania. Zasada równości podatku oznacza opodatkowanie według ekonomicznej zdolności płatniczej podatnika. Zasada ta nie jest jednak uwzględniana w przypadku kumulacji dochodów małżonków. Powoduje ona złagodzenie ciężaru podatkowego, ale możliwa jest w ograniczonym zakresie, a niekiedy niemożliwa z przyczyn niezależnych od podatnika. Łączne opodatkowanie dochodów małżonków jest bowiem uzależnione od spełnienia przesłanek określonych przez ustawodawcę, które muszą być spełnione łącznie. Na przykład złożenie wniosku obojga małżonków po terminie określonym dla złożenia zeznania (po 30 kwietnia) uniemożliwia zastosowanie łącznego opodatkowania bez względu na to, że spełnione zostały pozostałe warunki. Tak więc polski podatek dochodowy wprowadza dodatkowe obciążenia podatkowe rodziny, mimo spełnienia wszystkich merytorycznych przesłanek do wspólnego opodatkowania dochodów przez małżonków, tylko z powodu braków formalnych.

Przeszkodą w łącznym opodatkowaniu dochodów małżonków jest również ustanowienie przez nich rozdzielnosci majątkowej małżeńskiej. To oznacza, że ustawodawca narusza konstytucyjną zasadę równości obywateli wobec prawa. Wspólność majątkowa małżeńska jest bowiem jedną z możliwych form regulowania stosunków majątkowych między małżonkami. Decydując się na rozdzielnosc majątkową, małżonkowie nie powinni być dyskryminowani przez ustawodawcę podatkowego. Tak więc nie spełnienie chociażby jednej z przesłanek zastosowania kumulacji dochodów małżonków wyklucza możliwość łącznego opodatkowania.

Zmianie powinny być poddane nie tylko przepisy tak rygorystycznie określające wymogi formalne wspólnego opodatkowania małżonków, ale również zasady opodatkowania skumulowanych dochodów. Zmiany te powinny zmierzać w kierunku nadania podatkowi dochodowemu rzeczywistego rodzinnego charakteru. Do polskiej ustawy podatkowej należałoby wprowadzić zasadę, która przy opodatkowaniu łącznych dochodów, uwzględniałaby liczbę osób będących na utrzymaniu podatnika, bez względu na ich wiek.

Bibliografia

- Biliński L., *Studia nad podatkiem dochodowym – szkic krytyczny*, t. 1, Gubrynowicz we Lwowie, Lwów 1870.
- Bolkowiak I., *Opodatkowanie dochodów ludności w warunkach reformy gospodarczej*, Instytut Finansów, Warszawa 1985.

- Brzeziński B., *Prawo podatkowe*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania, Toruń 2000.
- Dolata St., *Podstawy wiedzy o podatkach i polskim systemie podatkowym*, Wolters Kluwer, Opole 1999.
- Gajl N., *Skarb Państwa*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1996.
- Gaudement P.M., Molinier J., *Finanse publiczne*, przekł. W. Kisiel, PWE, Warszawa 2000.
- Głuchowski J., *Teoretyczne przesłanki podatku oraz systemu podatkowego w Polsce*, „Glosa” 1995, nr 1.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, Wolters Kluwer Poznań 2008.
- Gomułowicz A., *Przerzucalność podatku obrotowego w PRL*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Poznań 1988.
- Jandy-Jedrońska K., *Związki prawa finansowego z prawem administracyjnym*, w: *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. I, *Instytucje ogólne*, red. M. Weralski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1982.
- Komar A., *Prawo a gospodarka*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1982, nr 4.
- Kostecki A., *Gospodarcze implikacje ustawodawstwa podatkowego*, w: *Studia z dziedziny prawa gospodarczego i handlowego*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne Kraków 1996.
- Kostecki A., *Elementy konstrukcji instytucji podatku*, w: *System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. III, *Instytucje budżetowe*, red. M. Weralski, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Wrocław-Warszawa 1985.
- Leksykon finansów*, red. J. Głuchowski, PWE, Warszawa 2001.
- Litwińczuk H., *Opodatkowanie rodziny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1989.
- Litwińczuk H., *Prawo podatkowe przedsiębiorców*, Wolters Kluwer, Warszawa 2000.
- Łączkowski W., *Prawo a gospodarka*, „Palestra” 1982, nr 11.
- Międzynarodowy słownik podatkowy*, red. S.M. Lyons, PWE, Warszawa 1997.
- Nita A., *Stosunek prawnopodatkowy*, Zakamycze Kantor Wydawniczy, Kraków 1999.
- Nowak A.H., *Opodatkowanie dochodów rodziny*, „Monitor Podatkowy” 1995, nr 111.
- Rodzina polska – warunki bytu i funkcjonowanie w świetle badań instytutu gospodarstwa społecznego w latach 1994–1998*, red. W. Rakowski, Warszawa 2000.
- Szubert-Zarzczyński U., *Relacje ekonomia – polityka w nowożytnej myśli ekonomicznej*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2001.
- Trotabas L., *La famille devant l'impôt*, w: Z. Lassotówna, *Opodatkowanie rodziny w Polsce*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1937.
- Weralski M., *Kumulacja podatkowa*, „Finanse” 1959, nr 1.
- Wojtowicz W.P., Smoleń P., *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 1999.

Akty prawne

- Konstytucja RP z 2.04.1997 r., DzU z 1997 r., nr 78, poz. 483.
- Ustawa z 15.03.1934 r. Ordynacja podatkowa, DzU z 1936 r., nr 14, poz. 134.
- Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny, DzU z 2017 r., poz. 459 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29.08.1997 r. Ordynacja podatkowa, DzU z 2017 r., poz. 201.
- Ustawa z dnia 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, DzU z 2016 r., poz. 2032.

Orzeczenia

Orzeczenie TK z 9.04.1991 r., U9/90.

Orzeczenie TK z 11.02.1992 r. K 14/91.

Orzeczenie TK z 16.02.1993 r. K13/92.

Orzeczenie TK z 27.06.1995 r., K4/94.

The structural, economical and legal aspects of carrier's tax accumulation

SUMMARY

A carrier's tax accumulation consists of three aspects: structural, economical and legal. When it comes to the structural matters, the main issue is it's being congruous with the constitution. Therefore tax accumulation must include the demand for tax justice and tax universality. The economical aspect of the tax accumulation of income is connected to the growing burden of taxation. On the other hand, it's legal aspect mainly depends on obeying the rules of creating reasonable tax laws, meaning one that guarantees the efficiency of taxation. The implementation of tax liability is only possible when the proposition of tax substantive law contains precisely specified elements of the tax.

KEYWORDS

economical aspect of tax accumulation, structural aspect of tax accumulation, legal aspect of tax accumulation

Translated by Mieczysław Staniszewski